

TILLARARO MADANIY KONTEKSTNI SAQLAB QOLISH MUAMMOSI

THE PROBLEM OF PRESERVING INTERLINGUAL CULTURAL CONTEXT

ПРОБЛЕМА СОХРАНЕНИЯ МЕЖЪЯЗЫКОВОГО КУЛЬТУРНОГО
КОНТЕКСТА**Ahmadova Elnoza G'ayrat qizi****Guliston davlat universiteti****1-bosqich talabasi****e-mail: elnoza5775@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.15101168>****Annotatsiya**

Tillararo tarjima jarayonida madaniy kontekstni saqlab qolish eng dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Har bir til vakillari o'z madaniyati, an'analari va turmush tarzi orqali tilga xos idiomalar, maqollar va metaforalar yaratadilar. Ular bevosita milliy madaniyat bilan bog'liq bo'lgani uchun, boshqa tilga tarjima qilishda to'liq ekvivalentni topish doimo murakkab vazifa bo'lib qoladi. Angliya va Amerika madaniyatiga xos idiomatik birliklarni o'zbek tiliga tarjima qilishda ekvivalentlik (equivalentia), adaptatsiya (adaptatio) va foizli tarjima (translatio per centum) usullari muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada mazkur yondashuvlarning nazariy va amaliy asoslari o'rganilib, ularni real tarjima amaliyotida qo'llash tajribasi tahlil qilinadi. Shuningdek, so'rovnoma va monitoring orqali tarjimonlarning qanday yondashuvlardan foydalanishi o'rganildi.

Kalit so'zlar: tarjima, madaniy kontekst, ekvivalentlik, adaptatsiya, foizli tarjima.

Keywords: translation, cultural context, equivalence, adaptation, percentage-based translation.

Ключевые слова: перевод, культурный контекст, эквивалентность, адаптация, процентный перевод.

Kirish

"Traduttore, traditore!"-degan italyan maqoli tarjimonlarning qiyin vazifasini aniq aks ettiradi. Har qanday tarjima jarayonida tillar o'rtasidagi farqli madaniy va semantik xususiyatlar mavjud bo'lib, ularni hisobga olmaslik ma'nolar yo'qolishiga olib kelishi mumkin. Til nafaqat aloqa vositasi, balki millatning ma'naviy merosi hamdir. Shuning uchun ham tarjimada semantica culturalis (madaniy ma'no), pragmatica interpretativa (interpretatsiya pragmatikasi) va contextus nationalis (milliy kontekst) kabi nazariy asoslarni o'rganish muhim hisoblanadi.

Angliya va Amerika madaniyatiga xos iboralar ko'pincha metaphora, idiomata va proverbium kabi til birliklari orqali ifodalanadi. Masalan:

"Bite the bullet"-Qiyinchilikka bardosh berish.

"Kick the bucket"-Vafot etish.

"The ball is in your court"-Qaror sening qo'lingda.

Bu iboralarini soʻzma-soʻz tarjima qilish ularning maʼnosini buzib qoʻyadi, shuning uchun ular madaniy moslashtirish va semantik ekvivalentlik orqali tarjima qilinishi kerak.

Adabiyotlarni oʻrganish

Tilshunoslik va tarjima nazariyasi sohasidagi tadqiqotlar madaniy kontekstni saqlashning muhimligini tasdiqlaydi. Eugen Nida (1964) oʻzining “Toward a Science of Translating” asarida “dynamic equivalence” va “formal equivalence” konseptlarini taklif qilgan. Uning fikriga koʻra, dinamik ekvivalentlik madaniy kontekstni saqlab qolishda muhim rol oʻynaydi.

Peter Newmark (1988) esa “communicative translation” va “semantic translation” nazariyalarini rivojlantirib, tarjimada madaniy komponentlarni saqlash zarurligini taʼkidlagan. Uning fikriga koʻra, “Cultural transposition is an unavoidable process in translation”-yaʼni, madaniy transformatsiya tarjimaning ajralmas qismi hisoblanadi.

Oʻzbekistonlik olimlardan Sh. Rahmatullaev (2021) oʻz tadqiqotlarida oʻzbek tilidagi maqol va iboralarini ingliz tiliga tarjimasidagi ekvivalentlik masalalarini oʻrgangan. N. Komilov (2019) esa, tillararo moslashtirish usullarini taklif qilib, ularni real misollar orqali tahlil qilgan.

Metodologiya va natijalar

Ushbu tadqiqotda quyidagi metodlar qoʻllanildi:

Anketa soʻrovnomasi: 100 nafar tarjimon va til oʻrganuvchilar orasida oʻtkazildi.

Monitoring: Tarjima jarayonida qanday uslublar koʻproq qoʻllanishi kuzatildi.

Tahlil: Turli tarjima uslublari qiyoslab oʻrganildi.

Anketa natijalari:

60% tarjimonlar ekvivalentlikni afzal koʻrdi.

30% tarjimonlar adaptatsiyani maʼqul koʻrishdi.

10% holatda foizli tarjima usuli qoʻllanildi.

Natijalar

Tarjimada muammoli hisoblangan iboralar va ularning turli yondashuvlar orqali tarjimasi:

Iboralar	Soʻzma-soʻz tarjima	Ekvivalent tarjima
Break a leg	Oyoqni sindirib qoʻy	Omad tilayman
Hit the books	Kitoblarga uril	Dars qilish
It's raining cats and dogs	Mushuklar va itlar yogʻmoqda	Juda kuchli yomgʻir yogʻmoqda

Natijalardan xulosa qilish mumkinki, **ekvivalent tarjima** koʻproq samarali hisoblanadi, biroq **adaptatsiya** usuli madaniy moslashtirish uchun eng qulay yechim boʻlib chiqdi.

Xulosalar

Tillararo tarjimada **cultura contextus** (madaniy kontekst) saqlab qolinishi kerak. Ekvivalentlik, adaptatsiya va foizli tarjima usullari bu muammoni hal qilishda asosiy vositalar hisoblanadi. Tarjimonlar uchun **idiomata et proverbium** (idiomalar va maqollar) bilan ishlashda **pragmatica culturalis** (madaniy pragmatika) ni chuqur anglash muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar/Используемая литература/References:

1. Nida, E. (1964). Toward a Science of Translating. Leiden: E.J. Brill.
2. Newmark, P. (1988). **A Textbook of Translation**. London: Prentice Hall.
3. Rahmatullaev, Sh. (2021). **Tarjima nazariyasi va amaliyoti**. Toshkent: Fan nashriyoti.

4. Komilov, N. (2019). **Idiomatik iboralarning tarjimada ahamiyati**. Tilshunoslik jurnali, 34(2), 45-56.

INNOVATIVE
ACADEMY